

ЛЮДИНА НАДЗВИЧАЙНОЇ ШЛЯХЕТНОСТІ

Степан Арсентійович Макарчук належав до тих особистостей, котрі поєднали у собі найкращі риси українського селянина (справедливість, чесність, працьовитість, здоровий глузд) та інтелігента (надзвичайну шляхетність, повагу до людей, широкий світогляд, особливу тактовність, я би сказала навіть – ніжність, у спілкуванні).

Ми познайомилися напередодні початку далекого 1955/56 навчального року. Мене делегували привітати усіх першокурсників вищих навчальних закладів Львова у Зеленому театрі Парку імені Богдана Хмельницького. Це привітання мало пройти своєрідну апробацію. Степан Арсентійович тоді навчався на п'ятому курсі й обіймав посаду комсорга історичного факультету. Я трохи переживала, а коли зайшла у його кабінет, зрозуміла, що немає чого хвилюватись. Він був привітний, усміхнений. За рік навчання мені довелося декілька разів звертатися до С. А. Макарчука у різних студентських справах. Він завжди був готовий допомогти і виконував усе сам, ніколи не посилав до інших, не “відфутболював”, як це іноді робить керівництво.

Після закінчення університету (1956) Степан Арсентійович поїхав працювати у Миколаївський район. Я ж виїхала до Ленінграда, а 1968 р. переїхала до Києва. Наш курс (1960-го року випуску) був дуже дружнім і, незважаючи на те, що доля занесла нас у різні куточки країни, ми зустрічалися в університеті не тільки у ювілейні роки. На той час Степан Арсентійович очолював кафедру, а згодом і факультет. Ми знали, що тут є рідна душа, яка завжди чекає. Особливо в близьких стосунках С. А. Макарчук був з нашим однокурсником Петром Сардачуком, який у 1980–2000-х роках представляв Україну як генеральний консул СРСР, а згодом – Надзвичайний та Повноважний Посол України у Польщі, а також Словаччині, Фінляндії та Ісландії. Кожний його приїзд до Львова був особливим. Іноді П. Сардачук приїздив спеціально на зустрічі випускників 1960 р. Такі зустрічі періодично організовував Іван Тимошенко, нині – ректор Європейського університету в Києві. На зустрічах нашого курсу завжди був і Степан Арсентійович, хоча він закінчив університет на чотири роки раніше, а за віком був старшим від нас на вісім-дев'ять років.

Викладаючи на історичному факультеті Львівського університету, С. А. Макарчук розпочав роботу над докторською дисертацією. Її тему необхідно було “скоординувати” в Києві. Для полагодження дисертаційних справ Степан Арсентійович часто приїздив до столиці – в Інститут історії АН УРСР та інші установи, а також в архіви. Я ж тоді працювала науковим секретарем Вченої ради Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, тому знала всю наукову еліту і дещо могла порекомендувати йому в тих справах. Зокрема, обрати опонентом Федора Павловича Шевченка. Це була людина надзвичайно щира, доброзичлива, патріотична. Учений був членом редколегії видання “Кирило-Мефодіївське товариство”, яке ми підготували ще 1972 р. і

здали до видавництва “Наукова думка”. Проте почалися репресії, Федора Павловича зняли з директорської, а потім і з кафедральної посади. Видання трьохтомника зупинили. Якийсь час Ф. П. Шевченко був навіть безробітним.

Після смерті Леоніда Брежнєва почалась перша “перебудова”, стало ніби вільніше. Але від Юрія Андропова як “чекіста” очікували найстрашнішого. Та він помер, і до влади на його місце прийшла дуже хвора людина – Костянтин Черненко.

Степан Арсентійович написав велику, ґрунтовну працю, яку довелося наполовину скорочувати. Казав, що це так, як “різати по живому”, але він змушений був вкластися в рамки дисертаційних розмірів.

Настав день захисту. І тут трапилося найстрашніше... Уночі помер Генсек Черненко... Всесоюзна жалоба... Усе зупинилося... Проте керівництво Київського університету прийняло ризиковане рішення – дати можливість С. А. Макарчуку захиститися цього дня. Він успішно захистив докторську дисертацію, але про фуршет не могло бути й мови: усі були перелякані та не знали, як себе вести. Довелося “тихцем” зробити гостину в готелі. Гості заходили пошепки, вітали, мовчки сиділи і швидко йшли геть, щоб хтось не почув якогось шуму та радості... Адже це могло наробити Степанові Арсентійовичу клопотів. Але, слава Богу, обійшлося.

Підтвердження з ВАКу не приходило дуже довго. Степан Арсентійович переживав. Казав, що то напевно хтось “написав клязу”. Проте це, вочевидь, було пов’язано із зміною влади. СРСР очолив Михайло Горбачов. Розпочалася нова “перебудова”. Можна було “вільніше дихати”. Дозволили згадати голодомори, репресії, воєнні втрати... Пригадую, коли я захищала дисертацію, Федір Павлович Шевченко показував на Київському вокзалі у Москві ті місця, де лежали, конаючи, сотні українців, які зуміли у голодний 1933 р. добратися до Москви. Але їх не впускали до міста. На той час Ф. П. Шевченко був студентом Історико-архівного інституту в Москві і все це бачив на власні очі.

У 1990 р. я переїхала до Львова і стала працювати на кафедрі історії та етнографії України. “Перебудова” торкнулася й історичного факультету Львівського університету. Почали об’єднувати кафедри. До нашої приєднали кафедру історії СРСР. Степан Арсентійович відповідав тоді за курси історії України, а я – за всю етнографію. Нових підручників ще не було, доводилося користуватися різними публікаціями з журналів. У 1992 р. вийшов посібник з етнографії України за редакцією Всеволода Івановича Наулка, у підготовці якого я брала участь ще в Києві, надаючи архівні матеріали Федора Вовка, Данила Щербаківського та інших народознавців. У 1994 р. вийшов і наш посібник з етнографії України за редакцією С. А. Макарчука, для видання якого він дуже багато зробив. Я ж спеціально їздила до Києва, щоб виявити архівні та ілюстративні матеріали для цієї книжки.

Якось на початку 1990-х років в одній приватній розмові Степан Арсентійович сказав: “Що мені робити з моїм науковим спадком?” (значна частина його статей мали відбиток радянського часу). Я на це відповіла, що ніколи не пізно почати все спочатку. Він усміхнувся і мовив, що уже пише декілька праць: з джерелознавства історії України (це було щось зовсім нове) та про Західно-Українську Народну Республіку. З того часу майже кожного року Степан Арсентійович видавав або посібник, або ґрунтовну рецензію, або цінну наукову статтю. Його працюовитість дивувала усіх. Тож старший лаборант нашої кафедри Василь Олексійович Шеремета мав завжди що друкувати на старомодній друкарській машинці.

Оксана ФРАНКО

НЕЗАБУТНЄ. ПАМ'ЯТЬ НАЛЕЖИТЬ ЖИВИМ

Мабуть у кожного в житті трапляються неочікувані події, що закарбовуються у пам'яті й згадка про які завжди зігріває душу теплом і радісними відчуттями. Особливо вражаючий емоційний вплив вони справляють тоді, коли торкаються особистого життя, де розв'язання важливих для себе проблем неможливо подолати самотужки. Тоді потрібна чиясь допомога, порада, моральна підтримка, переконливе заспокоєння і, врешті, підказка, як варто чинити.

Завжди зринають такі думки, коли згадую своє довірливе знайомство зі Степаном Арсентійовичем Макарчуком. З ним мене пов'язували багаторічні прекрасні людські стосунки. Це був той стан, який різнобічно збагачував, надихав, підтримував і переконував у неоціненній силі справжньої дружби. Вона дарувала радість від життя.

Степан Арсентійович прийшов на історичний факультет Франкового університету в 1973 р., у той час, коли потвора так званого “розвинутого соціалізму”, попри усі пропагандистські кличі та компартійні заклинання, конала під дією як внутрішньої кризи режиму, так і зовнішніх несприятливих обставин. Чомусь пізніше все це швидкі історики та пропагандисти нарекли “епохою брежневського застою”, з чим важко погодитися. Застою було якнайменше, натомість стрімко деградував тоталітарний режим. Перестановки та зміни в кадровій політиці здійснювали для того, щоб зміцнити компартійну владу, не допустити розбурхування суспільства і, зрозуміло, молоді. Тож скерування С. А. Макарчука сприймали, власне, як саме такий захід.

Львівський державний університет імені Івана Франка владні кола найвищого рівня вважали за доцільне жорстко контролювати, “советизувати”, усуваючи будь-які прояви вільнодумства, не кажучи вже про “націоналістичні тенденції”. Здавалося, що новий завідувач кафедри історії СРСР, котрий невдовзі очолив історичний факультет, є тією особою, котра має стати опорою системи і діяльним